

anii 1412 și 1429 să se împartă Moldova, ca să'și facă cădintă într'ênsa.

Pretensia polonilor la Moldova și a ungarilor și la Moldova și la Valahia, dintru acéia s'aũ stârnit, că românii din amêndoao țérite acestea adése orî nu s'aũ nărăvit între sine în punerea domnilor: drept acéia partea cea mai slabă totdeauna aũ năzuit saũ la poloni, saũ la unguri, și aũ făgăduit tótă supunerea și ascultarea numai să se ajute împotriva părții ceî mai tari: de unde aũ urmat, de partea cea mai tare încă tóte le-aũ făgăduit, numai să nu se ajute partea cea mai slabă. Așa aũ lucrat după acéia moldovenii și munténii și la turci, până când aũ cădut supt jugul lor, cum veî vedea la anii viitorî. Iară polonii, ungurii și turcii s'aũ bucurat de sfeđile românilor, și pururea aũ căutat prilej de a putea surpa pre bieții români, cum poți culéje din epistola craiului Matiaș, cea către fiscul saũ voivodul din Ardél în anul de acum 1467, trimisă, carea se aduce de Catona¹, și sună așa: «Între célea-lalte care cu înțelepciunea și folos s'aũ innoit și orânduit în adunarea cea mai de curând trecută a prelaților, baronilor și nobililor nostrii despre bunurile crăesci, și veniturile fiscului nostru, acéia încă s'aũ orânduit, ca de aci încolo întru avenire, nici noi nici craii cariî ne vor urma, să putem, saũ se pótă orî-cum înstrăina ținuturile Făgărașului, Omlășului și Rodnei cu pertinentțiile, ci numitele ținuturi pururea se fie gata în mânilé crailor, ca de cum-va va fi op, să se pótă da óre-căruî voivod muntenesc saũ moldovenesc de lăcaș, spre îngrozirea și căștigarea părților acelora. Și fiind că acéstea și altele din voința nóstră, s'aũ orânduit prin prelații numiți, și baronii nostrii, și care să cunósce, că sânt spre folosul nostru și al crăimeî, drept acéia credincioșireî vóstre tare vė poruncim, ca almintrelea să ru faceți, și dísele ținuturi Făgăraș, Omlăș și Rodna, cu per-

¹ Stephanus Chatona Hist. Crit. tom. 15. p. 240.

ținențele lor, măcar întru a cui mâni vor fi, cât veți vedea aceste, îndată să le cuprindeți și se le țineți în mâinile vostre, până când ne va plăcea noao, apărându-le, ca și cum apărați célealalte bunuri ale noastre, almintrelea a lucrănice de cum îndrăznind, 1467.» Veți cu ce meșteșuguri să silea némurile de prin prejur se surpe pre români! adevă ținea dominiuri și bunuri întregi pre sama acelora, cari să nevoia să'și mănca némul. Așa au lucrat și polonii, cum s'au arătat la anii trecuți, ci prin meșteșugurile aceste ce au dobândit și ungurii și polonii? de nu știu tu, îți voi spune eu, ascultă-mă: Polonii pentru fala lor, au roșit și îngrășat pământul Moldovei cu sângele, și pre moldovenii i-au îmbogățit cu prădzile din ținutul lor; ungurii au dat Ardélul de jaf, și moldovenilor și munténilor, până când au cădut aceștea supt jugul turcilor. Fericiți au fost ungurii până a nu se osebi de Români! Ci eu mă întorc la firul istoriei.

Matiaș I craiul Ungariei, după ce au așezat răscóla din Ardél cea în anul trecut începută pentru nespuse stórcerile de bani, și au pierdut în Moldova 10,000 de ostași, el încă de abia au scăpat rănit pe trei locuri, au numai în spinare? și au ajuns pe Crăciun în Brașeu. așa au pedepsit pe vrășmașii săi cei din Ardél, prin hrisovul dat din Brașeu în 13 Dechemvrie din anul lui Hristos 1467, al crăimei lui 10, încoronării 4, care hrisov se află în arhivul mănăstirii din Cluș Mânăștur¹, au luat de la Ladislav și Sigismund fiii banului Deșeu din Loșonț, pentru că stătuse lângă Ioann comitul, satele Neméti, Peterhaza și Prediul Silageul, în jumătate Gherpa, Sas Niréșul, Varolia, Cébotul, Batinul, Țobtelecul, Fizéșul și Sâmbenedicul din comitatul Solnocului din lăuntru; Vița, Sântmărtinul, Chetchea, Giombottalchea, Oșorhéiul, Micula, Sâiacobul, Chiralesul cu curtea dintr'ênsul, Chenteleacul, Araclia, Roși, almintrelea Zerat, și Șomfaléul din comitatul Dăbăci; așisderea

¹ Archiv. Conventus Colos-Monostoriensis tom. 2. p. 281.

Pusta, Cămărașul și Sâmbotélecul din comitatul Clujului, și le-aū dăruit lui Ioann episcopului, carele fusése în anul 1457, cu el prins, și episcopiei Orăđii mari. Luat'aū mai înainte de a mărje în Moldova, mai multe bunuri de la alții vrédnici, și le-aū dăruit la alții nevrédnici, despre care veđi culégerea mea cea mare, saū annalii românilor la anul acesta 1467.

Anul 1468. Bonfinie¹ scrie, că după ce s'aū înturnat Matiaș craiul din Moldova în Brașeu, tocma pe Crăciunul din anul 1467, acolo aū poruncit, se spânzure pre un român, carele era prăsit din sėmința voivodescă, dară numele românului nu'l spune. Óre n'aū fost Berendeiū? despre carele am cuvîntat la anul trecut.

Cazimir craiul Poloniei, după cum scrie Dluđoș², încă aū trimis soli în anul de acum la Stefan V domnul Moldovei, ca se'l îmbucure, fágăduindu'i ajutoriū în cóntra craiului Matiaș, și împotiva fiesce-cărui vrăjmaș, numai să'i facă omagiul; ci Stefan V precum scrie Bonfinie³, și din Bonfinie Fașing⁴, cu Miron logofėtul⁵, făcuse pace cu Matiaș craiul Ungariei, carea pace totuși nu îndelung aū ținut, cum vom vedea la anul viitoriū.

Mihail de Juc în anul 1466, se plecase comitului de Bazin împotiva craiului Matiaș, drept acėia i s'aū tăiat capul și iosagul lui aū căđut în mânia țiscului. Iosagul acesta carele sta din Juc, Vișa, Calianul unguresc, Calianul românesc, Șermașul ung., Șermașul rom., Asonfalėu și Bărăi, și din jimătățile Sovatului, Gădălanului, și Ombuzului, l'aū dăruit Matiaș craiul prin hrisovul dat din Strigon joi a treia sėptēmână a părėsimiū, din anul lui Hs. 1468, al crăimei lui 11, încoronării 4, lui Nicolae Cțupor voivodului Ardélului, și pentru alte virtuți, dară mai vârtos pentru că

¹ Bonfinius f. 548.

² Dlugossius Lib 13. ad ann. 1468.

³ Bonfinius l. c.

⁴ Faschingius Nov. Dac. Part. 3. f. 152.

⁵ Constans Miron logotheta in Mss. Valachico.

în bătaia de la Baia s'aŭ purtat tocma vitezésce, căci dice craiul în hrisovul acela¹: «Nicolae Căupor voivodul când am intrat în Țilele mai de sus cu óstea nóstră în părțile Moldovei, și acolo ne-am lovit într'o nópte cu Stefan voivodul moldovenesc, așa de vitezésce s'aŭ purtat, întré ostașii curții nóstre, pentru cinstea statului nostru, cât pe toți i-aŭ întrecut, căpătând și șapte rane de mórte.» După tóte acéstea Matiaș, craiul Ungariei, după cum arată epistola lui către poloni cea la anul trecut adusă, s'aŭ apucat de războiul cu Bohemi, care războiul cum l'aŭ mánat, veđi pre Turoție² și pre Bonfinie³.

Anul 1469. Fala polonilor și mândria ungarilor asupra românilor nu mai înceta, căci scrie Cromer⁴ precum urméză: «În anul ce aŭ urmat 1469, supt sfârșitul lui Ianuarie Cazimir craiul Poloniei pornind din Cracovia aŭ mers în Russia, și aŭ zăbovit în Leopoiu o lună și o jumătate, așteptând pe Stefan V palatinul Moldovei, ca se'i jóre. Ci el aducând mai multe pricină, între care era frica năvălirii turcilor și a ungarilor în țara lui, dară întru adevér îi era frică, ca să nu'l prindă craiul, (precum rău l'aŭ fost însciințat unii dintre konziliarii crăesci), atunci n'aŭ venit să jóre; tătuș aŭ jurat în mânilor lui Ioann Mizicon palatinului Podoliei și în ale lui Spitcon de Iaroslav sub-camerariului din Premislia, cari se trimesése la densusul, că va mérge în Cameneț, saŭ în Colomia, saŭ în Sniatin, numai să se însciințeze cu doao luni mai 'nainte, și va jura și înaintea craiului.» Așișderea scriu Dlugoš⁵ și Miron logofétul⁶. De mândria ungarilor încă nu și-aŭ uitat Stefan V, domnul Moldovei, pentru că scrie Dlugoš⁷. «Stefan V

¹ Archivum Conventus Kolomon. tom. 3. p. 201.

² Thuroczius f. 288.

³ Bonfinius f. 557. seqq.

⁴ Cromerus lib. 27. p. 402.

⁵ Dlugossius Lib. 13. ad ann. 1469.

⁶ Constans Miron in Chronico Ms. Valachico.

⁷ Dlugossius l. c.

voivodul Moldovei, vrând să se izbândească pentru strămbătatea șie făcută, până când era Matiaș craiul la Vratislavia, au intrat în Ardél numai cu 1800 de călăreți, și curând ca fulgerul, mai multe réle au făcut, apoi încărcat de pradă s'au înturnat acasă. Trimis'au și lui Petru (V, Aron) carele omorâse pre tată-sëu, și lui încă să împotrivia în domnie, ajutorit fiind de Matiaș craiul Ungariei, cărți și daruri supt numele boerilor din Moldova, de l'au chiebat să vină, să le fie domn, iară după ce au venit, l'au prins viu și i-au tăiat capul.»

Despre prada Ardélului cea prin Stefan V făcută, scriu și Cromer¹ cu Miron², numai cât adaogă Miron dîcînd: «Nu după multă vréme au încetat vrajba între Matiaș craiul unguresc, și între Stefan vodă, că vedînd ei, precum vrășmașul lor și a tótă creștinătatea turcul le stă în spate, și asupra volnicii tuturor întinde mreșile sale, ca se'i cuprindă, — — — Matiaș craiul ungurilor s'au împăcat cu Stefan vodă, dăruindu'i și doao cetăți lui Stefan, adecă Balta și Ciceul.»

Tot întru acesta an s'au întâmplat și năvălirea tătarilor în Polonia și Moldova despre care așa scrie Cromer³: Pre acéia vréme tătarii cei de preste Volga saū Rha, după ce au trecut supt povățuirea lui Maniak Boristenul, împărțindu-se în tre laturî, au năvălit în Litvania, Podolia și Moldova. În Litvania saū Podolia cea litvănescă — — tóte le-au prădat fără de împotivire, și au robit ca la 10,000 de ómenî.— — În Podolia cea leșescă nu multă pagubă s'au făcut,— — — iară în Moldova de trei orî biruindu-se de Stefan V vodă, tătarii s'au tras îndărăpt, perđînd pre fiul împăratului lor, pre carele cerîndu'l tată-sëu Maniac din robie prin o sută de solî și cu aspră amenințatură, au mâniat pre Stefan vodă, de pre feciorul Hanului l'au împătrit înaintea trimișilor, apoi pre toți solii i-au tras în țapă, numai unul s'au lăsat

¹ Cromerus p. 403. — ² Miron l. c. — ³ Cromerus l. c.

viu, dară cu nasul și cu urechile tăiale, ca să ducă veste la Maniac.» Așișderea scriu Dlugos¹, Cureu², Brietie și Spondan³.

Ci Miron logofătul⁴ scrie : «Stefan V, vodă, cunoscând că izbândeale nu de aiurea fără numai de la Dumneșeu i să pogoră, înturnându-se la scaunul său la Sucéva, aș sfințit mănăstirea Putna în 3 Septemvrie, — — la care sfințire multă adunare de călugări aș fost, cu cari și însuși Theoctis mitropolitul și Tarasie episcopul cu Iosif arhimandritul și egumenul Putnei era. Să scrie, că aș fost supt lyturghie arhiepiscopi, episcopi și preoți cu diaconi 64 la jertvénic.

Anul 1470. Luș Stefan V, domnul Moldovei nuș era destul câte pătimise în anii trecuți, mai de la părteniș luș Petru V Aron, mai de la Matiaș craiul Ungariei, ajutatoriul luș Berendeiș, și mai de la tătariș despre Volga, ci după ce aș învins pre toți acéia cum s'aș arétat la anii trecuți, în anul de acum s'aș apucat cu războiș și de Radul IV, domnul țerei munteneșci, căci dices Cromer⁵ : «Cazimir IV craiul Poloniei după ce aș zăbovit în Corcin 11 săptămâni și aș lăsat acolo pre solul papei de la Roma, aș venit în Russia cu trei miș de ostași, ca se primescă jurămintul făgăduit de Stefan moldovénul ; dară acesta, arétând că are războiș cu Radul (IV cel frumos) domnul Valahiei, n'aș venit, ci aș trimis solii, și cărți pecetluite cu pecétea sa și a boérilor săi, prin care aș făgăduit că va mérge în luna luș Maiuș din anul viitoriș. Într'acéia să ruga de Cazimir craiul, ca prin mijlocirea sa se așeze războiul dintre dênșul și Radul, despre carea aș și avut grije craiul, temându-să ca nu cum-va aducând Radul pe turci întru ajutoriș, să stropșescă totă Moldova. Despre Stefan V încă s'aș o-

¹ Dlugossius l. c.

² Ioachimus Cureus in Anna-
libus Silesiae p. 178.

³ Brietius et Spondanus ad ann.
1469.

⁴ Constans Miron l. c.

⁵ Cromerus Lib. 27. p. 405.

tărât, ca a șesa lună, după ce se va chiema de craiul, se mérgă fără de vre-o mântuință la jurămînt.» Așisderea scriu Dlușoș¹, Miron logofétul² și regestrul de la Doghiel³; ci eü mé mir ce avea polonii cu atâtea jurămînturi, când bine scia, că nu să țin?

Matiaș craiul Ungariei încă aü dat o poruncă din Buda Duminecă înaintea sântei Vârvarei din anul 1470, către voi-vođii Ardélului Ioann Pongraț din Dendelég și Nicolae Ciupor de Monoslo, ca se stătuéscă pre șamșodéni, culpiéni și mädărășéni în Lechința, ca într'o tescuitură, care hrisov să află la Cornides⁴, și eü l'am adus pentru pomenirea, că în Șamșud sânt îngropați și tată-meü Ioann și mumă-meä Anna și fratele meü Pantelimon.

Anul 1471 Matiaș craiul Ungariei, după ce s'aü împăcat cu Stefan V domnul Moldovei, cum s'aü đis la anul 1469, lezne aü cuprins Moravia, nu cea mare, țara cea de acum și Silezia saü Luzafia și cu o parte a Bohemieii, a căreia crăime mult vîndéndo-o o aü și dobândit în anul 1469, precum mărturiséște Turoție⁵ cu Ranzan⁶, și arată Timon⁷. Ci crăimea Bohemieii nu aü fos spre odihnă pentru mor-năiturile unșurilor. Drept acéia în anul de acum 1471, în Septemvrie aü adunat seim în Buda, în care seim tóte le-aü îngăduit, cum aü poftit unșurii, precum arată al treilea decret al lui⁸; totuși unșurii nu s'aü îndestulit cu atăta, ci după ce s'aü dus el în Bohemia, s'aü desdınat de către dēnsul, și în luna lui Octomvrie aü ales craiü în locul lui pre Cazimir feciorul lui Cazimir craiului Poloniei, carele aü și venit întăia đi a lui Noemvrie în Ungaria cu 20,000 de

¹ Dlugossius Lib. 13. ad ann. 1470.

² Constans Miron in Ms. Chronico Vulachico.

³ Mathias Dogiel in Codice Diplomatico Poloniae tom. 1. p. 603.

⁴ Daniel Cornides Mss. Dipl. tom. 1. p. 276.

⁵ Thuroczius f. 288.

⁶ Ranzanus f. 399.

⁷ Timon f. 73. seq.

⁸ Corpus juris Hung. Part. 2. p. 126. seq.

poloni; ci grăbindu-se Matiaș craiul din Bohemia către casă, până la sfârșitul anului său și fugărit pre prințul Cazimir din Ungaria¹.

Despre Moldova și Valahia așa scrie Miron logofătul² la anul de acum: «Iară Stefan V aștrins țera și slujitorii, și întrând în Țera Muntenescă aș pradat marginea, Fevruarie 27, și aș ars Brăila, marți în șeptemâna albă. Hronica țerii scrie despre perirea a o samă de boeri prin Stefan V, vodă făcută, adecă despre Isaia vornicul, Negrea păharnicul și Alexa stolnicul în târg în Vașlui, dară ce pricină de mörte aș avut acei boeri, nu pomenesce, pöte că s'aș ajuns cu Radul IV domnul muntenesc, iară Radul IV stringându'si östea sa, și vecinescă, aș venit asupra lui Stefan V, carele aflându-se gata, de sârg aș pornit și întâlnindu-se âmbe oștile, la Socî, cu mare îndrăznire s'aș lovit la olaltă, în șepte ñile ale lui Martie din anul 6979 de la plăzmuirea lumii, ci aș învins Stefan V luând tóte stégurile de la Radul IV și mare mörte făcënd întrë ostașii lui, căci pre cari i-aș prins vii încă i-aș omorât, numai pe Stan logofătul și pe Mircea comisul i-aș lăsat vii.»

Anul 1472, 1473 și 1474. Matiaș craiul Ungariei nu s'aș indestulit cu atâta că în anul trecut 1471, aș alungat pre Cazimir prințul din Ungaria, ci în anul acesta 1472 aș pradat Polonia. Scrie Cromer³ la anul 14 ñicënd: «Iară când așa să năcăja Polonia de supt munte de unğuri, și craiul cu senatul în orașul Visliți să sfătua despre lucrurile țerei, aș venit solî de la Stefan V, palatinul Moldovei cu bună veste, că domnul lor Stefan V, în ñilele trecute aș învins pre Radul al IV palatinul Valahiei, și întrë céle-lalte țărîmî aș cuprins Dumbrăvița cetatea cea mai de frunte a lui Radul IV, în care avea tótă visteria și muerea cu doao féte, pre care le-aș purtat de acolo; și aș adus

¹ Thuroczius f. 289. Petrus Ranzanus f. 399. seq. Bonfinius f. 564. seq.

² Constans Miron in Chronico Ms. Valachico Cap. 26.

³ Cromerus Lib. 28. p. 413.

solii aceia craiului doao-đeci și opt de stéguri milităresci, ce le luase de la nemici. Iară preste trei ڃile aũ sosit alt sol, carele poŃtea ajutoriũ de la craiul cãt mai curẽnd, ڃicẽnd: cã Radul ajutat de turci aũ cãștigat înapoi tãrimile cele perdate, și intrãnd în Moldova tôte le stricã cu sabia și cu foc. Drept acẽia îndatã s'aũ trimis la Radul IV, Dobeslav Bisovie castelanul Belzului și Egidie Suhodochie ca se facã saũ pace saũ încetare de la arme întrẽ dẽnșii.»

Iarã Dlugos¹ tot despre acesta lucru scrie așã: «Când zãbãvia Cazimir craiul Poloniei în orașul Vislișiei, aũ venit la el Sãmbãtã dupã Bobotězã de la Stefan voivodul Moldovei (nu Valahiei) zdraveni solii Stefan Turculeț și alșii prin cariĩ inșciința pe craiul cã el aũ învins pre Radul voivodul Valahiei (nu Bessarabiei) protivnicul seũ cel de turci ajutat, și pre muerea lui cu doao fete, și cu tótã avuția le-aũ dus din cetatea Dobrovița, unde scãpasẽ, și de unde iarăș fugisẽ Radul, și aũ cuprins cea mai mare parte a țerei, întru a cãrora adevãrire aũ trimis craiului Cazimir 28 de stéguri luate de la protivnicul, care i le-aũ și dat Duminecã în 16 Ianuarie (din anul 1474). Ci bucuria care o dobãndise din vেষtea acẽsta o aũ turburat dupã trei ڃile altã vেষte mai slabã, ce spunea cã Radul ajutat de turci aũ cãștigat înapoi Valahia, și cuprinđend cetãțile ei, pre pãrcãlabii de Stefan puși i-aũ tãiat pãnã într'unul și acuma prãpãdesce Moldova cu sabia și cu foc, rugãndu-se Stefan de ajutoriũ craiului împotriva lui Radul, s'aũ și orãnduit îndatã întru ajutoriũ óstea din Podolia supt povãțuirea lui Mihail Buciațchi cãpitanului din Sniatin, trimetẽndu-se și alșii din solii Dobeslav Vissoveca castellanul Belzului, și Egidie Suhodolechi, cariĩ sã împace pre amẽndoi voivodii, saũ sã facã încetare de la arme întrẽ dẽnșii, ca cu atãta mai lezne se pótã ajuta Stefan voivodul Moldovei pre Cazimir craiul Poloniei în contra craiului unguresc. Darã a-

¹ Dlugosius Lib. 13 ad ann. 1474.

cestea aflând pre Stefan la curtea din Vaslui, și spunându'i poruncile crăesci, care i-aũ fost de bucurie, aũ priceput că mintea lui Stefan nu stă întru acéia, ca să se împace cu Radul, nu că dóră n'ar primi condiții cuvióse, ci pentru că Radul daduse tóte cetățile în mánile turcilor, și acuma de sine tocma nimica putea isprăvi fiind supt cădință stréină. Iară Stefan vodă cu muérea, feciorul, fata și tóte oștile sale rămânând la numita curte din Vaslui, care nici din fire, nici cu meșteșug era întărită, tare apéra țera sa de turci, și de Radul, pre a căruia muére și fata le ținea în prinsóre la Sucéva.»

Miron logofétul ² încă đice: «Stefan V vodă, fiind aprins pururea de lucruri vitejesci, strins'aũ óste, și aũ luat cu sine pre Bessarab, ca să'l ducă în Țera Muntenéscă și să'l pună domn. — — Așa Stefan rădicându-se de nouă asupra Radului IV, celui frumos, cu óste, Noemvrie în opt aũ venit la marjine, și aũ împărțit tóte stégurile pe Milcov. Decí s'aũ întimpinat cu Radul IV, Joi în 18 Noemvrie la locul ce se chiamă cursul apeí, și dând războiũ de âmbe părțile, vitejése s'aũ bătut până sara, așisderea și Vineri și Sămbătă iarăș tótă đioa până séra s'aũ bătut, iară nóptea spre Duminecă aũ lăsat Radul IV vodă, tóte ale sale în tabără, și aũ fujit cu tótă óstea sa la scaunul seũ la Dâmbovița (nu Bucuresci). Veđi pre Enghel ³. Iară Stefan V s'aũ pornit după ei cu tótă tabăra sa, și în 23 Noemvrie aũ încunjurat cetatea Dâmboviței, iară Radul IV în nóptea acéia aũ fujit, lăsând în cetate pre dómna sa Maria, și pre fie-sa Voichița, cu tot ce avea, și s'aũ dus la Turci. Iară Stefan V, Miercuri în 24 Noemvrie (din anul 1473), aũ dobândit cetatea și aũ intrat într'énsa, și aũ luat pre dómna Radului vodă, și pre Voichița fata lui aũ luat'o șiie dómnă, că'i murise dómna ce aũ avut. Luat'aũ Stefan vodă tótă avérea și hainele céle scumpe, și tóte stégurile Radu-

¹ Constans Miron logotheta Cap. 27.

² Engel in antiq. Hist. Valachiae Part. 1, pag. 180.